نخستین قهرمان مبارزه با استعمار

محمد باقر وثوقی

◄ یکی از مشهورترین رهبران خاندان " فالی " که نقش بسیار موثری در مبارزه علیه پرتغالی ها داشت رئیس شرف الدین فالی است

◄ در قرن شانزدهم میلادی (دهم هجری) نخستین اعتراضات و واکنش‌های مردمی علیه حضور بیگانگان و به عبارت بهتر، «علیه استعمارگران» در این منطقه شکل گرفت که آغاز مبارزات ضداستعماری به شمار می‌رود

مقدمه

حضور پرتغالی ها در اوایل قرن شانزدهم میلادی (دهم هجری) در خلیج فارس و حوزه اقیانوس هند، از مهم ترین رویدادها و تحولات سیاسی منطقه در این دوره به شمار می رود. پرتغالی ها با استقرار در مهم ترین گذرگاه های دریایی و از جمله تنگه هرموز، باب المندب و تنگه مالاکا، توانستند دوره ای جدید از مناسبات جهانی را شکل دهند که مشهور به «عصر استعمار» شده است.

از آنجایی که حضور بیگانگان در خلیج فارس در این دوره، سرآغاز مناسبات استعماری بومیان و ساکنان سواحل با یک قدرت بیگانه به شمار می رود و از سوی دیگر، موجبات ضرر و زیان عمده اقتصادی برای تجار بومی و بازرگانان منطقه را فراهم می آورد، در قرن شانزدهم میلادی (دهم هجری) نخستین اعتراضات و واکنش های مردمی علیه حضور بیگانگان و به عبارت بهتر، «علیه استعمارگران» در این منطقه شکل گرفت که آغاز مبارزات ضداستعماری به شمار می رود. با همه اهمیتی که این قیام ها در مطالعه تاریخی و اجتماعی ایران و نواحی مجاور خلیج فارس دارد، متأسفانه، تاکنون پژوهشی مستقل در این باره نشده و پژوهشگران و محققان حوزه مطالعات تاریخی و اجتماعی، از کیفیت شکل گیری قیام ها، نتایج و دستاوردها و تأثیرات آن بر دیگر نواحی، اطلاعی نداشته و در واقع، این بخش مهم از تاریخ تحولات اجتماعی و تاریخی از دید محققان و مورخان داخلی پنهان مانده است. در این تحقیق، برای نخستین بار به موضوعات و حوادثی اشاره می شود که ضمن بررسی نحوه عملکرد استعمارگران پرتغالی در حوزه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، به مسأله تأثیر عملکرد آنها پرداخته و مکانیسم واکنش مردمی را در برابر حضور بیگانگان، مورد تحقیق قرار می دهد. رویدادهای این بخش از تاریخ ایران در دو دوره قیام های عمومی و با نام های «قیام قلهات»، «قیام توران شاه» و «دوره دوم قیام همگانی» بررسی و برای نخستین بار به بررسی زوایای شخصیتی و اجتماعی «نخستین قهرمان مبارزه با استعمار» پرداخته شده است. گفتنی است، «رئیس شرف الدین فالی»، رهبر اصلی قیام علیه استعمار پرتغالی ها در خلیج فارس است که در مطالعات داخلی، کم ترین نشانه ای از شخصیت و فعالیت های او به چشم نمی خورد و در این پژوهش برای نخستین بار از او با نام «نخستین قهرمان مبارزه با استعمار» یاد شده و با اتکا به اسناد و منابع و مکاتبات شخصی او و گزارش های پرتغالی به بررسی زوایای ناشناخته شخصیتی و عملکرد این مرد بزرگ پرداخته شده است.

علاوه بر این، در این تحقیق، مطالعه ای در حوزه محدوده جغرافیایی «قیام» و «پراکندگی» و «گسترش» آن نیز انجام پذیرفته و نشان داده شده که نیروهای قومی و اجتماعی و دینی در منطقه، فارغ از گرایش های خود در یک قیام منسجم و یکپارچه علیه استعمارگران شرکت کرده و سنی و شیعه و عرب و عجم و ترک در قالب یک حرکت دینی و زیر پرچم اسلام، نخستین واکنش جدی خود را در برابر حضور بیگانگان به نمایش گذاشته و موجبات شکست آنان را فراهم آورده اند که البته تأثیرات و نتایج این قیام در بخشی با نام «نتیجه گیری» مورد بررسی قرار گرفته است.

این تحقیق در «پانصدمین سالگرد قیام» انجام شده و از این نظر می تواند مورد توجه قرار گیرد.

قیام شرف الدین فالی علیه پرتغالی ها

یکی از خانواده های قدرتمند دیوان سالار در هرموز، خاندان رؤسای «فال» بودند. این گروه قدرتمند که توان اقتصادی و اداری را یک جا در خود داشتند، با استفاده از موقعیت ممتاز تجاری در نواحی پس کرانه ای و نفوذ در امور اداری هرموز، توانستند پایه های قدرت خود را برای مدتی طولانی تثبیت کنند. عمر سیاسی این خاندان بزرگ، برابر با طول حاکمیت ملوک هرموز است و حتی برای دوره ای کوتاه نیز از صحنه سیاسی و اقتصادی این جزیره خارج نشدند.

یکی از مشهورترین رهبران این خاندان، که نقش بسیار مؤثری در مبارزه علیه پرتغالی ها داشت، رئیس شرف الدین فالی است. پدر او رئیس نورالدین فالی، از مشاوران اصلی امیر سیف الدین ابانصر بود که نخستین قرارداد هرموز با آلبرکاموک را به امضا رسانید. رئیس شرف الدین در دستگاه دیوانی پدر رشد کرد و مناصب بالای اداری هرموز را عهده دار شد.

در زمان وزارت خارجه عطا، او به دلایل نامعلومی نسبت به سیاست های وزیر معترض شد و خواجه عطا از بیم خود، او و برادرش را از جزیره تبعید کرد. (Gojeatar . Aubin . p . cit. Op ۱۰۷) کاستانهدا مورخ پرتغالی شغل او را در این ایام ریاست گارد شاهی گفته شده است. (p. cit. op. Castahe da ۳۵٤) او به قلمرو شاه اسماعیل تبعید شد و احتمالا در اقامت خود، اطلاعات خوبی درباره صفویان و کارهای آنان به دست آورد. از آن جایی که او پیرو مذهب شیعه بود، بدون تردید، پیروزی های شاه اسماعیل در آغاز سلطنتش، موجبات خوشحالی او را فراهم آورد. تبعید او دیری نپایید و پس از عقد قرارداد اول هرموز و پرتغالی ها به جزیره بازگشت.

او بلافاصله پس از بازگشت به عنوان حاکم قلهات منصوب شد. در حمله اول آلبوکرک پرتغالی به سواحل عمان، تنها حاکمی بود که با قدرت تمام در برابر پرتغالی ها ایستاد و در پاسخ درخواست تسلیم از سوی آلبوکرک اظهار داشت: عمان ملک پادشاه هرموز است و آلبوکرک باید مستقیم با او گفت وگو کند و نیز باید بداند مردم قلهات زیر بار پیروی پادشاه پرتغال نخواهند رفت و مرگ را بر قبول چنین ننگی ترجیح خواهند داد. (p. cit. op. Miles ۱٤٤.)

خلاصه این که جدیت و پافشاری او به اندازه ای بود که آلبوکرک، ناگزیر به عبور از قلهات شد و تنها شهری در ساحل عمان که از تعرض او مصون ماند، این بندر بود، اما بعدها فرمانده خشن پرتغالی از این که شهر قلهات را به آتش نکشیده، اظهار تأسف کرده است. (p. cit. op. Smith ٦.)

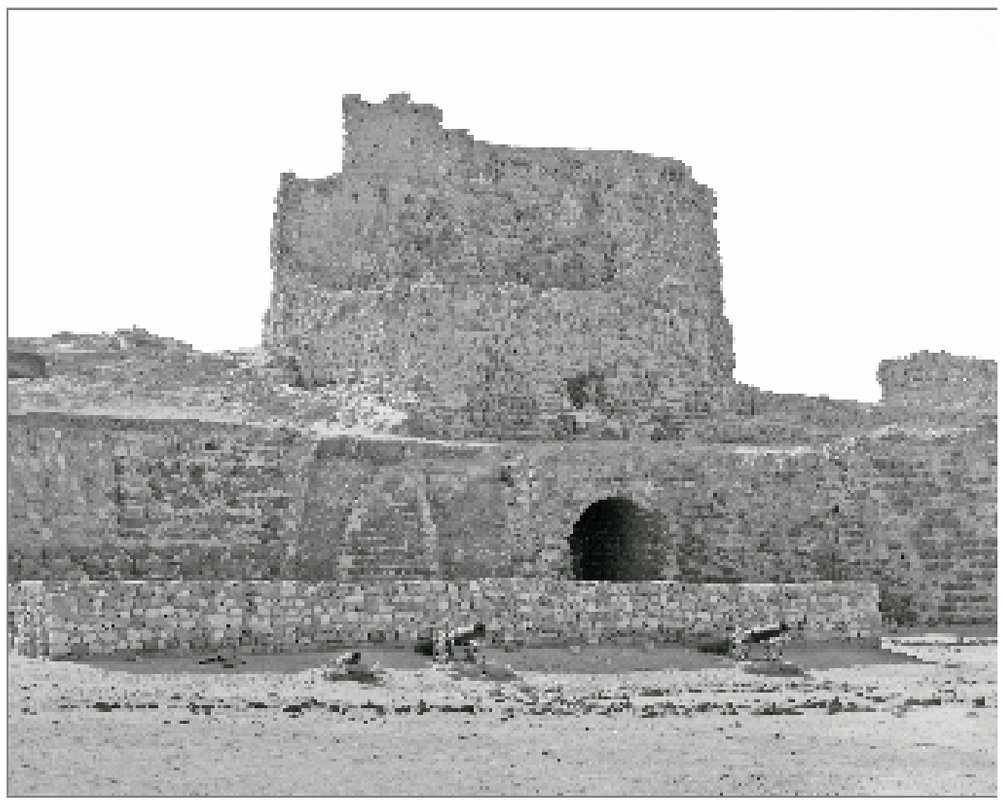

رئیس شرف الدین در حیات پدر خود به عنوان یکی از مشاوران نزدیک او به خدمت مشغول بود و در سال ۹۲۷ه/۱۵۲۱م از سوی پدر به سمت حکمران بحرین و قطیف منصوب شد. (مسئله هرموز، پیشین، ص ٤۹٦) نفوذ خاندان رؤسای فال در بحرین دارای سابقه ای بسیار طولانی بود و فالی ها در بحرین از منافع اقتصادی و تجاری سرشاری بهره مند بودند. (Gojeatar . Aubin ۱٤٤ . p . cit. Op.) او در حالی که حاکم بحرین به شمار می رفت، با همه قوا در جریان قیام همگانی که به دستور رئیس نورالدین علیه پرتغالی ها به وقوع پیوستف شرکت کرد و از یاران با وفای پدر خود نیز بود. هرچند این قیام به شکست انجامید، سرآغاز حرکت های بعدی مردم علیه استعمار بود.

مورخان ایرانی و از آن جمله فلسفی (سیاست خارجی ایران، پیشین، ص ۲۱) و اقبال (مطالعاتی در باب بحرین، پیشین، ص ٦٥) و قائم مقامی (مسئله هرموز، پیشین، ص ٤۹۹) به اشتباه قتل توران شاه را به دست رئیس شرف الدین در جریان فرار پادشاه به قشم گفته اند ، اما یافته های جدید، نشان می دهد که قتل پادشاه هرموز با نقشه و توطئه یکی از رؤسای عرب قبیله بنی جبر به انتقام کشته شدن رهبر این قبیله در جریان شورش بحرین صورت پذیرفته است. در زمان حکومت محمد شاه به سال ۹۲۸ه/ ۱۵۲۱م و پس از مرگ پدر، او به عنوان وزیر هرموز برگزیده شد و از آن پس تا زمان تبعید در همین سمت باقی ماند و منشأ خدمات بسیاری شد. رئیس شرف الدین با به دست گرفتن قدرت، در صدد قطع دست پرتغال از خلیج فارس برآمد و بلافاصله پس از انتصاب به وزارت هرموز با شاه اسماعیل ارتباط برقرار کرده و از او برای نجات هرموز کمک طلبید. (p. cit. op. Smith ٦۳.) شرایط مناسب زمانی ارتباط با ایران، نشان از آگاهی او از وضعیت سیاسی منطقه داشت.

تاکتیک سیاسی رئیس شرف الدین، موجب عقب نشینی پرتغالی ها از موضع سرسختانه پیشین شد و معاهده میناب با شرایطی بسیار ساده تر از معاهده نخست بین هرموز و پرتغال بسته شد. این قرار داد، موجبات رضایت کامل وزیر را فراهم نمی کرد و او که درصدد جلب کمک برای مبارزه با استعمارگران بود، پس از مرگ شاه اسماعیل و روی کار آمدن شاه طهماسب در ایران، دریافت که انتظار کمکی از پادشاه صفوی نمی توان داشت. از این رو، در یک چرخش سیاسی، تلاش دیپلماتیک و محرمانه ای را برای جلب کمک عثمانی آغاز کرد. متأسفانه، این حرکت با افشای مکاتبات و خیانت برخی دیوان سالاران هرموز ناموفق ماند و آخرین امید او برای به دست آوردن کمک از خارج به یأس تبدیل شد. فرماندار پرتغالی هرموز که از رفتار خصمانه رئیس شرف الدین به تنگ آمده بود، قصد کشتن او را داشت، اما با واکنش شدید پادشاه هرموز همراه و فرماندار دستگیر و زندانی شد.

(مسئله هرموز، پیشین، ص ۵۰۸) شبه طغیان پادشاه هرموز، واکنش سریع پرتغالی ها را باعث شد و همین امر موجبات برکناری کوتاه مدت او وتبعید وزیر را فراهم کرد.

از آن جایی که قیام همگانی گسترش یافته بود و رئیس شرف الدین از محبوبیت بسیاری نزد تجار برخوردار بود، پرتغالی ها ناگزیر پادشاه و وزیر را به هرموز بازگرداندند. رهبری قیام همگانی علیه پرتغالی ها به عهده رئیس شرف الدین بود و پرتغالی ها به خوبی از این امر آگاه بودند.

آنان برای خوابانیدن قیام ها و بازگرداندن آرامش، سرانجام در سال ۹۳٦ه/۱۵۲۹م، تصمیم به دستگیری و تبعید رئیس شرف الدین گرفتند و این شخصیت استثنایی و نخستین قهرمان مبارزه با استعمار را به مدت پانزده سال به لیسبون تبعید کردند.

قدرت و نفوذ رئیس شرف الدین به اندازه ای بود که پرتغالی ها با همه قدرتشان، کشتن او را به نفع خود نمی دیدند و ناگزیر او را تبعید کردند. بر پا شدن قیام مردم بحرین در اعتراض به تبعید وزیر محبوب خود، نشان از ریشه دار بودن نفوذ او و خاندانش در قلمرو هرموز داشت.

پرتغالی ها که به خوبی از اقتدار خاندان او با اطلاع بودند، از هیچ گونه فشار و سختگیری نسبت به او و خانواده اش کوتاهی نکردند و در ایام پانزده ساله تبعید او، تار و پود زندگی خانوادگی او را به جرم مبارزه به سلطه بیگانگان از هم پاشیدند و نزدیکان او را در تنگدستی نگه داشتند.

دوازده نامه از مکاتبات خانواده رئیس شرف الدین بر جای مانده که همگی حکایت از رنج هایی است که او و خاندانش در این روزها تحمل کرده اند. (مجموعه دوازده نامه توسط قائم مقامی به چاپ رسیده است. ر.ک: مسئله هرموز، پیشین، اسناد شماره ۲۸-۱٦) او در آخرین سال های عمر خود در نامه ای خطاب به پادشاه پرتغال، تقاضای آزاد شدن از زندان تبعید و مرگ در وطن را می کند. در بخشی از نامه آمده است: شصت و پنج سال عمر دارم و نمی خواهم این جا بمیرم، چرا که می خواهم پیش زن و فرزند خود بمیرم، مرخص نمایید که به هرموز به خانه ام بروم.

(همان، سند شماره ۱۸) تقاضای او هیچ گاه مورد موافقت قرار نگرفت و این مبارزه گر دلاور سرانجام در حال تبعید مرد و از خود یاد و نامی نیکو بر جای گذاشت. خانواده او با تمام سختی ها و مشقات به حیات اقتصادی و سیاسی خود ادامه دادند و هیچ گاه روحیه مبارزه با استعمار را از دست ندادند و در پایان، در دوره حکومت شاه عباس، یکی از رؤسای خاندان فالی به نام رئیس معین الدین فالی، موجبات دعوت نیروهای صفویه به بحرین را فراهم کرد و آرزوی سلف خود را که همانا قطع دست بیگانگان از کشور بود، تحقق بخشید.

دوازده نامه از مکاتبات خانواده رئیس شرف الدین بر جای مانده که همگی حکایت از رنج هایی است که او و خاندانش در این روزها تحمل کرده اند مجموعه دوازده نامه توسط قائم مقامی به چاپ رسیده است

منبع: کتابخانه تاریخ اسلام و ایران

کتب انگلیسی
زبانکده پردیس
◄ مرکز اصلی پخش و فروش کتب زبانهای خارجی
◄ تخفیف ویژه کتابفروشی ها و مراکز آموزشی
◄ آدرس: بندرعباس، گلشهر، چهارراه رسالت، ساختمان بنیاد، طبقه همکف ، زبانکده پردیس
تلفن: ۶۶۸۱۷۱۰-۶۶۸۱۷۱۲

ایزوگام بام گستر
اولین نماینده رسمی نصب و پخش ایزوگام
با ارائه پنج سال بیمه نامه و ده سال ضمانت
آدرس: بندرعباس خیابان امام روبروی مصلی قدس داخل بلوار ولایت
تلفن: ۳۳۴۴۶۸۷ همراه: ۰۹۱۷۳۶۱۴۴۲۸ ۰۹۱۷۱۶۱۲۵۷۶

با مدیریت احمدی
تزئینات و درویش
پرده پارچه ای، حریر خارجی، لوردراپه
انواع موکت و کف پوش در رنگهای متنوع
بندر عباس: بلوار امام خمینی بالاتر از پمپ بنزین بلال جنب دفتر هواپیمایی آریا
تلفن: ٦٦٦۱۲۳۳ - همراه: ۰۹۱۷۳٦۷۳۰٤۲

سالن آرایش و زیبایی تبسم
با ارائه متدهای جدید، شنیون و آرایش صورت، همراه با پاکسازی صد درصد طبیعی در محیطی کاملا بهداشتی در خدمت شما بانوان باسلیقه می باشد
آرایش و گریم کامل عروس با حداقل نرخ همراه با هدیه پاتختی
بندرعباس: گلشهر، پارک جنگلی، پشت منازل سهند ۱ و ۲ بازارچه جانبازان، پشت املاک درویش بیگی تلفن: ۶۶۷۵۸۰۷

خیاطی نسترن دوخت بندر
دوخت لباسهای مجلسی نامزدی، عقد، عروسی مانتو شلوار و لباسهای بچه گانه
دوخت انواع مانتو ۶۰۰۰ تومان دوخت انواع مانتو و لباس برای خانواده های تحت پوشش کمیته ۳۰ درصد تخفیف
آدرس: فلکه برق - جنب ایستگاه هدیش جنب آرایشگاه دختر بندری - خیاطی نسترن دوخت بندر تلفن: ۲۲۳۱۳۳۶

رزک Rezak

پروانه
۲۲۳۰۳۳۰

سالن زیبایی ملودیا
شینیون با موهای اضافه- بافت آفریقایی به سبک های مختلف
اکستنش مو- انواع رنگ هایلایت - سان لایت - مووی لایت- هاف لایت - میکاپ های مینیاتوری - خلیجی- کوپ های فانتزی و پاکسازی پوست
◄ آدرس: روبروی اتکا، جنب پارک صفا، سمت چپ ساختمان آیدین
◄ تلفن ٦٦۸۲۹۰۲

لباس عروس ثروا
انتخاب لباس عروس، عقد و شب از اینترنت با شما
دوخت در تهران با ما
بندرعباس - سیتی سنتر طبقه اول پلاک ۳
۰۹۱۲۵٤٤۹٤۳۸

سالن آرایش و زیبایی پدیده

سالن زیبایی پری

مفقودی کارت پایان خدمت
نوبت دوم
کارت پایان خدمت متعلق به حمید گور بندیان به شماره م ب ۱۴۴۹۴۹۷ فرزند غلام به شماره شناسنامه ۲۹۴۴ مفقود گریده است و از درجه اعتبار ساقط می باشد.

فرفورژه
نقد و اقساط
گالری کلاسیک تنها تولید کننده و بزرگترین مرکز پخش دکوراسیون تجاری و مسکونی
✓ امورا
✓ هخامنش
✓ ساده
سفارشات در طرح و رنگ دلخواه مشتری پذیرفته می شود
آدرس: حد فاصل شهربانی و اتوتاج، طبقه فوقانی لباس عروس خانوم گل
تلفن: ۲۲٤۸۸۳۵ - همراه: ۰۹۱۷۳٦۱٤۰۹۳
آدینه پور

شرکت فنی - خدماتی تولیدی مهر آذین
طراحی ساخت نصب
۱ - دکوراسیون (پروفیل - نئون)، کابینت (HPL- MDF)، هود
۲ - دیوارهای پیش ساخته (ساندویچ پنل)اتاقهای پیش ساخته (پولی استایرن - پولی یورتان - پولی استایر (پلا چوب)) و ساخت ویلا
۳ - سقف کاذب و دیوار پوش (PVC)، پارتیشن، کف پوش(HDF)
۴ - خدمات کلی کامپیوتر: نصب و راه اندازی شبکه و دوربین های مدار بسته با سیم و بدون سیم راه اندازی تاسیسات الکتریکی، پروژه های عمرانی
۵ - ساخت میزهای اداری و کنفرانس
۶ - خدمات حفظ و نگهداری فضای سبز
۷ - تامین نیروی انسانی
۸ - تنظیف و سالم سازی محیط اداری
بندرعباس: رسالت شمالی - روبه روی فروشگاه اتکا - کوچه شهید خلیل افروغ
تلفن: ۶۶۶۹۶۶۷-۰۹۱۷۳۶۱۲۹۵۱ با مدیریت رحیمی

ثیلا
سالن آرایش و زیبایی
با مدیریت خانم یارالهی و برزو
تلفن: ٦٦۷۳٦۱۸ - همراه: ۰۹۱۷۷٦۷٤۷٤۱
همراه: ۰۹۱۷۷۱۹۷٤۵۷ خانم برزو
آدرس: خیابان دانشگاه آزاد طبقه فوقانی کاشی زرین

مشاور املاک جام جم
تلفن: ۶۶۷۰۴۲۴ - ۰۹۱۷۳۳۱۴۰۶۳ - ۰۹۱۷۱۶۱۰۷۸۲
با مدیریت برادران احمدی

آرایشگاه گیسو آرا
با مدیریت خانم کریمی
با ۱۳ سال سابقه کاری
انواع لایتها، انواع کوپ و پیناژ، تاتو ابرو، آرایش گریم، آرایش خلیجی، اروپایی، لبنانی، اصلاح شمع، اپیلاسیون، مانیکور، نقش حنا
◄ همراه با تخفیف ویژه برای عروسی خانمها
بندرعباس - خ رسالت - روبروی اتکا - پشت پارک صفا - جنب کابینت سازی مهدی - تلفن: ٦٦٦۸٦۰۸

مشاور املاک ممتاز
خرید - فروش - رهن - اجاره
آدرس: بلوار مصطفی خمینی، خیابان مرجان کوچه مرجان ٤ (پشت بهشت بندر) رو به روی نانوایی لواش تلفن: ٦٦۷٦۲۱۲ - ۰۹۱۷۷٦۹۱۲۷۰